

ללומד היקר,

הקונטרס הזה מקבץ פסקי השו"ע עם הבית יוסף ולשון האר"י הקדוש. ואין דבר גדול מפסק השו"ע והאר"י ז"ל יחד כאחד קבלנו הוראתם, מדורי דורות, בין תלמידי חכמים בין המון העם, כל ישראל באהבת הצדיקים והחסידים, שומרים מנהגים אמיתיים מקודם מרני ורבותי קדושי עליון.

וכבר קבע מרן השו"ע בהקדמתו שפסקי השו"ע הם הלכה למעשה, ושייך לכל עם ישראל, לדיין ולילד, לחכם ולבעל בית, ומשמע מהשו"ע שאין צורך לבדוק בבית יוסף.

וכי בעל בית או ילד יעמיקו בהלכה בש"ס ופוסקים ?

אלא על כורחך שפסקי השו"ע הם להלכה. ועוד חזון למועד, בעה"י. וה' יאיר את עינינו באמת וצדק.

אברהם זיתון

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף ב

מור"ח עד התענית ממעטים במשא ובמתן ובבנין של שמחה

וארז"ל¹ מן הבכי וע"ז אמרו קול ברמה נשמע ונהי ובכי נגד שתיים ולזה אמר תמרורים לשון רבים.

כתבי האר"י ז"ל

לשון השו"ע

ואח"כ אמר רחל מבכה על בניה שהולכים בגלות ואין הבכי על גלותם אלא כי כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים שנוטעים לצל להסתופף בצלו

לשון הבית יוסף בצבע אפור

כלל משוננס אב זה כדברי הסברא

ומיני אהלים; ועכשיו לא נהגו רוב העולם ^{מיני} ונראה שהם מפרשים דלא מיתסר בנין ונטיעה אלא ואם היה כותלו נוטה ליפול, אע"פ שיהיה שם שמחה מותר

לבנות ואין נושאים נשים ואין עושין סעודת אירוסין, הגה: ונוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז ואילך, עד אחר ט' באב. אבל לי"ד בלא סעודה מותר, ואפילו בט' באב עצמו מותר ליארס, שם יקדמנו אחר.

עיין שמה מה שמובא בשם מקור הדברים. ז"אב.

מור"ם בהג"ה

הערות המאסף

¹ מחברת הקודש ר"ח

לעילוי נשמת
א"מ

מליחא זיתון
בת שרה ז"ל

נפ"ל בט"ז בניסן תשע"א

שתהיה מנוחתה כבוד בגן
עדן עם גורל הצדיקים
בצרור החיים. אמן.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף א

משנכנס אב בזה תבין², כי ניסן הוא ראש לחדשים, שהוא סוד ראש של המלכות, הנקראת חודש, לכן הוא כנגדה, כי החדשים הראשונים נייחין, והאחרונים תמוז ואב קשין מאוד, בסוד דיני הנוקבא נייחין ברישא וקשיין בסופא. אבל ר"ה תשרי, רמוז לז"א בסוד שנה, לכן דינין שבו קשיין ברישא ונייחין בסופא, כי טבת ושבת קשין, ואדר נייחא: **ממעטין בשמחה; ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי כותי, לישתמיט מיניה דריע מזליה.**

ענין³ בין המצרים והם כ"א ימים שבין י"ז לתמוז עד תשעה באב מנהג טוב וכשר הוא מאד לכל בעל נפש לשבת באבלות אחר חצי היום בכל אלו הימים ולבכות בכיה ממש על חורבן הבית וטעם היות זה אחר חצות היום הוא כי אז הוא התעוררות הדינין בסוד כי ינטו צללי ערב אשר לסבה זו נשרף ההיכל אחר חצי היום ודבר זה עושה תועלת גדול, בנפש האדם וענין חצות הלילה אין צורך להזכירו כי אפי' בכל שאר הלילות צריך להתאבל על החורבן ומכ"ש בלילות בין המצרים שצריך להוסיף בבכיה ועליו נאמר שמחו את ירושלם כו' כל המתאבלים עליה:

עוד שאלת ממני⁴ הסדר שעושים בא"י בבין המצרים, והוא כי בתיקון של הלילה, מתעטפים בסודר כאבלים, ומרבים בבכיה יותר מהנהוג. ובכל יום אחר חצות אומרים על נהרות בבל, ומזמור לאסף וב' קינות ג"כ מעוטפים. וביום ר"ח א"א שום קינה ולא התיקון של הלילה. וכן בכל יום שאין אומרים תחינה, א"א שום דבר ולא הודוי:

הגה: מילה שהיא מר"ח עד ט' באב נוהגין שהמוהל ובעל ברית ואבי הבן לובשין בגדי שבת אבל בלאו הכי, אסור. אפילו בשבת של חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת, כ"א הכתונת לבד אבל פורשין פרוכת של שבת, אם לא שאירע ט' באב בשבת ונדחה, שאז אין פורשין פרוכת של שבת. ומי שיש לו נשואין בשבת נחמו מותר ללבוש בגדי שבת בשבת של חזון.

מנהג טוב להתאבל אחר חצות היום, כי אז סוד הדינין, ולבכות חצי שעה או יותר על חורבן הבית, וטוב מאוד אל הנפש:

ודע⁵, כי מתשרי עד אדר הם ו"ק דז"א, והם בסוד שנה, ואדר הוא היסוד. ואח"כ המלכות, הם ו"ק מניסן עד תשרי, נמצא כי חדש אב הוא הוד שלה,

² (פע"ח ראש השנה ד')

³ (שע"הכ)

⁴ (איגרות הרמ"ז י"ז)

⁵ (פע"ח)

לכן שם נחרב הבית, בסוד כל היום דוה, וזה סוד הודי נהפך עלי למשחית. לכן אמרו בזוהר, שכל האוכל בט"ב, כאלו אוכל גיד הנשה, ונרמז את, ר"ת תשעה אב, ע"ש בר"מ, והוא כי הלא ידעת, כי הירך שצולע יעקב, הוא ההוד:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף ב

מר"ח עד התענית ממעטים במשא ובמתן ובכנין של שמחה

וארז"ל⁶ מן הבכי וע"ז אמרו קול ברמה נשמע ונהי ובכי נגד שתיים ולזה אמר תמרורים לשון רבים. ואח"כ אמר רחל מבכה על בניה שהולכים בגלות ואין הבכי על גלותם אלא כי איננו פי' אין הו' עמהם ונפרש מן ה' שאז הוא החורבן לכן יין שהוא גבורה ה' אחרונה צריך למזגו ג' חלקים במים וא' יין כדי למתקו בג' אותיות יה"ו ר"ל שהמיתוק שלה להעלותה לנה"י ולכן צריך ג' חלקים מים וכן בתמוז אירע מה שאירע. אב חוזר ה' ובהיות הדין של ה' אחרונה אירע מה שאירע עד ט' באב עד שנתגלה יו"ד שהוא עשרה בו לכן הציתו אש בהיכל בתשעה קודם שנכנס העשירי לכן חכמים הראשונים קבעו תענית בט' באב כי בעשירי כבר נתגלה אור ה': כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים שנוטעים לצל להסתופף בצלו או מיני הדס ומיני אהלים;

ועכשיו לא נהגו רוב העולם למעט במשא ומתן כלל משנכנס אב ונראה שהם מפרשים דלא מיתסר בנין ונטיעה אלא דוקא בדשמחה כדברי הסברא הראשונה שהזכיר רבינו ומפרשים דלא נאסר משא ומתן אלא בדשמחה דומיא דבנין ונטיעה וכדברי הסברא שדחו התוספות ומפני כך נושאים ונותנים כדרך ואינם חוששים ולפ"ז צריכים לזיזר ממשא ומתן של שמחה כגון צרכי חופה וכיוצא בהם דאי לאו הכי נמצא שאינם חוששים למה שאמרו ממעטין במשא ומתן:

ואפשר לומר עוד שהעולם סוברים שאין למעט בעסק כלל ואפילו הם צרכי חופה וההיא דהחולץ מדת חסידות היא או במקום שנהגו ולפיכך השמיטוה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם: בית יוסף. ואם היה כותלו נוטה ליפול, אע"פ שהוא של שמחה מותר לבנות ואין נושאים נשים ואין עושין סעודת אירוסין, הגה: ונהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז ואילך, עד אחר ט' באב.

⁶ מחברת הקודש ר"ח

אבל ליארס בלא סעודה מותר, ואפילו בט' באב עצמו מותר ליארס, שלא יקדמנו אחר.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף ג

שבוע שחל בו תשעה באב אסורים לספר ולכבס וכבר כתבתי בסימן זה שכתב המגיד שלא כתב הרמב"ם שום צד היתר בכיבוס בשבוע זה לפי שנהגו להחמיר וכן פשט המנהג: הגה: ונוהגין להחמיר מתחלת ראש חודש לענין כיבוס, אבל תספורת נוהגים להחמיר מי"ז בתמוז, **אפילו אינו רוצה ללבוש עתה אלא להניחו לאחר ט' באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד, אסור;** הגה: ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ר"ח עד אחר התענית, אם לא לצורך מצוה, כגון אשה הלובשת לבנים מותרת לכבס וללבוש לבנים ולהציע תחתיה, אבל בט' באב עצמו לא תלבש לבנים רק לובשת חלוק בדוק ויפה. **וכן המכובסים מקודם, בין ללבוש בין להציע בהם המטה; ואפי' מטפחות הידים והשלחן, אסור. וכיבוס שלנו, מותר; אבל גיהוץ שלנו, אסור. ומ"ש ומיהו כיבוס שלנו לכבס ולהניח מותר. כבר כתבתי שכן פירוש רש"י והמפרשים ונתן הרב זכרונו לברכה טעם לדבר משום דמלאכת עראי היא:**

וכלי פשתן, אין בהם משום גיהוץ והרי הם ככיבוס שלנו, ומותר; והני מילי לגוהצן ולהניחן עד אחר תשעה באב, אבל אסור ללבשן בשבוע זה. ומ"ש וכן כלי פשתן בכל מקום ואפילו בגיהוץ שלהם מותר לגהצם ולהניח. פירוש כלי פשתן ישנים דאילו חדשים יש בהם משום גיהוץ כמו שנתבאר אלא ודאי בישנים מיירי וכבר ביאר שעליהם אמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ:

ונהגו לאסור אפילו כלי פשתן, ואפילו בכבוס שלנו, בין ללבוש בין לכבס ולהניח; ואין להקל בדבר, כיון שנהגו, וכ"ש דאפשר דמדינא נמי אסור, שהרי יש מי שכתב דכיבוס שלנו קרי (גיהוץ) לשל בני בבל שאין מתלבנים יפה, לפי שמימיהם הם עכורים שאינו ארץ הרים וגבעות כארץ ישראל, וכיבוס של שאר ארצות אפשר שהוא ככיבוס של ארץ ישראל ואסור.

ועוד יש מי שפירש דגיהוץ היינו מים ואפר או נתר ובורית, וכיבוס היינו במים לבד, ובזמן הזה אין מכבסים במים לבד ונמצא שכל כיבוס של זמן הזה הוא גיהוץ, ואסור מדינא אפי' בכלי פשתן ללבשן מיהא. וכן לכבוד שבת לובשים כלי פשתן ומציעין לבנים כמו בשאר שבתות. ואסור ליתן כלים לכובסת אינה יהודי לכבס מראש חודש ואילך, אבל קודם ר"ח מותר לתת, אע"פ שכובסת אחר ראש חודש.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף ו

כלים חדשים, בין לבנים בין צבועים בין של צמר בין של פשתן, אסור ללבוש בשבת זה. ומ"ש וללבוש בין חדשים בין ישנים בין לבנים וצבועים בין מכובסין עכשיו בין קודם לכן כולן אסור ללבשן בשבת זו ואפילו של פשתן. פשוט מדאמרינן שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דרבי יוחנן אף על פי שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה וכבר נתבאר דהא דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ בישנים מיירי ועליהו קאמר דאסור ללבשן וכל שכן בכולהו אינך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף ז

יש אומרים שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת זה, ויש להחמיר בזה מראש חודש. משום דאמרינן בירושלמי דמדעייל אב הוי מנהגא ועוד יש לשאול היאך כתב רשב"ט דאסור לתקן כלים חדשים הא בירושלמי לא קאמר דאסור אלא שהוא מנהג כשר [...] דקאמר בירושלמי מנהגא היינו לומר שהוא מנהג כשר אבל אינו אסור מן הדין אלא באותה שבת בלבד דלא קיימא לן כרבי מאיר דאסר מראש חדש אלא כרבן שמעון בן גמליאל דלא אסר אלא באותה שבת. הגה: וה"ה דאסור לקנותן. וכן אומן ישראל אסור לעשותן לאחרים, בין בשכר בין בחנם (תה"ד וב"י); ונהגו להקל בזה. אבל אם ידוע ומפורסם שהמלאכה של אינו יהודי, שרי (תה"ד). וכן נהגו לתת לאומנים אינם יהודים לתקן כלים חדשים תוך זמן זה, כדי שיהיו מוכנים לאחר התענית. ומיהו טוב למעט בזה במקום דאפשר, דלא עדיף משאר משא ומתן דממעטינן.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף ט

יש נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבת זו גם דע⁷ כי במ"ש קודם חצות לילה אסור להתאבל ולבכו' על החורבן שלא כאותם שנוהגים היפך מזה לומר קינות אחר תפלת ערבית במ"ש ונותנים טעם לדבריהם מפני שאז נחרב ב"ה בעת מ"ש כנודע. אבל דע לך כי הוא אסור לפי שקדושת שבת נמשכת כל הלילה ההיא כמ"ש למטה בע"ה וראיה לזה ענין סעודה ד' וכמ"ש ענינה בע"ה ואפי' בבחי' תוס' נשמה יש המשך קדוש' בליל זה כמ"ש בע"ה ולא עוד אלא שאפילו אחר חצות לילה של מ"ש לא היה מורי ז"ל מרבה בבכיה על החורבן יותר משאר לילי' אף עפ"י שנחרב הבית בליל מ"ש כנו' אלא היה בוכה ומתאבל כבשאר הלילות:

גם⁸ במ"ש, לא היה מניח להתאבל על חורבן בית המקדש ולומר קינות כטעם האומרים שבמוצאי שבת נחרב הבית, שהציתו אש בהיכל, כי עדיין תוספות קדושת שבת קיימת אפילו בבחינת הנשמה. וגם אחר חצות ליל מוצאי שבת, לא היה מאריך בבכיה יותר משאר לילות, אלא עושה כשאר לילות, אחר שיטהר גופו כנ"ל. ויש שמוסיפין מראש חודש עד התענית, ויש שמוסיפין מ"ז בתמוז וכבר נתבאר אצלינו⁹ בשער הפסוקים בענין יונס ויומברוס, בני בלעם הרשע, שעשו את העגל בחדש תמוז, ועליו נאמר בתבנית שור אוכל עשב. (הגהה - ובמקום אחר מ"כ משם מהרח"ו ז"ל, כי עשב ר"ת שבעה עשר בתמוז: ונפש¹⁰ בעור הרשע, אשר בשור ההוא, הוא שהיה צווח ואומר, אלה אלהיך ישראל, כמ"ש חז"ל. גם ז"ס מ"ש חז"ל, שהאכילוהו עשבים, כמש"ה (תהלים ק"ו) כתבנית שור אוכל עשב. והענין הוא, כי כיון שהיה מגולגל בצומח ובעשבים, היה אוכל מהם, להעתיק משם בחי' נפשו המגולגלת שם, וע"י אכילתו אותם, יחזרו אבר מאברי השור החי ההוא, ויעלה מצומח לבעל חי. וכל זה, ע"י כח הקסמים שלהם. ולכן עשו העגל הזה בחדש תמוז, שהוא החדש האחרון של זמן גלגול עליית הצומח אל מדרגת בעל חי: הגהה: ומצניעים מראש חודש ואילך הסכין של שחיטה, שאין שוחטים כ"א לצורך מצוה כגון לחולה או שבת או מילה או פדיון הבן וכיוצא בו.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף י

⁷ (שע"הכ דרוש שבת א' מוצ"ש)

⁸ (פע"ח תיקון חצות פ"ד)

⁹ (שע"הג כ"ב)

¹⁰ (שער הפסוקים כי תשא)

יש מי שאומר שהנהגים שלא לאכול בשר בימים הנוכרים, מותרים בתבשיל שנתבשל בו בשר, ואסורים בבשר עוף ובשר מלוח ויין תוסס ומדברי המרדכי (סו"ס תרלט) שאכתוב בסימן שאחר זה (רעט. ד"ה ומ"ש דבשר עוף) נראה שהנהגים איסור מראש חדש או משבעה עשר בתמוז בבשר ויין אפילו בשר עוף או בשר מלוח ויין תוסס אסור ומיהו אם כשהתחיל לנהוג התנה שלא יאסר בבשר עוף וכיוצא פשיטא דלא נאסר בהם; ומותר לשתות יין הבדלה וברכת המזון. הגה: ונוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון ולא בהבדלה אלא נותנים לתינוק; ובמקום דליכא תינוק, מותר בעצמו לשתות הבדלה. מצאתי כתוב בתשובה אשכנזית (מהרי"ל שם) לשתות יין הבדלה לא ראיתי רבותי נוהרים וגדולה מזו אמר לי מה"ר שמואל משפירא שדן לפני מהר"ם שמותר לברך ברכת המזון על כוס של יין ולטעמו והודה לו מהר"מ. ובסעודת מצוה, כגון מילה ופדין הבן וסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר ושותין יין כל השייכים לסעודה; אבל יש לצמצם, שלא להוסיף. ובשבוע שחל ט' באב בתוכה, אין לאכול בשר ולשתות יין רק לו מגין מצומצם, וזה אפילו בערב ת"ב שרי), ובלבד שלא יהיה בסעודה שמפסיק בה (ד"ע).

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף יא

כל מי שאוכל בשר במקום שנוהגים בו איסור, פורץ גדר הוא וינשכנו נחש (קהלת י, ח) כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' שז) נהגו אבותיכם נוחי נפש שלא לאכול בשר משנכנס אב ואע"פ שאין כאן איסור כלל מדין התלמוד שאפילו בערב הצום בסעודה שאין מפסיק בה מותר לאכול בשר ולשתות יין אפילו כן מי שאוכל בשר בכל המקומות שנהגו בו איסור פורץ גדרן של ראשונים ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח, ע"ז כז): של דבריהם עכ"ל:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף יב

תספורת שבוע זה, כתב הכל בו (סי' סב כה ע"ג) אין איסור לספר אלא אותה שבת בלבד עד התענית ולפני אותה שבת מותר מכל מקום מנהג הזקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה שבת כדי שיכנסו ליום התענית כשהם מגוולים וגוערין מאד למי שיספר עד כאן: אחד ראשו ואחד כל שער שבו, אסור. ותספורת של שבת זו כתב הרמב"ן שדינו כדין אבל וכו' עד ולא בנתר וחול. כך כתב בספר תורת האדם (אבילות ישנה ד"ה מתני' משנכנס) וטעמיה משום דבפרק בתרא דתעניות (כו): תנן שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס

ואתא הרמב"ן למימר דהא דאסור לספר לאו שער ראשו דוקא קאמר אלא הוא הדין לכל שער שבו דאסור כמו באבל חוץ ממה שמעכב האכילה בזמן דגם האבל מותר בו לדעת הרמב"ן (שם עמ' קצג):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף יג

ובזקן, כל שמעכב את האכילה מותר.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף יד

אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל תשעה

באב להיות בתוכה. כתוב בהלכות שמחות (למהר"ם מרוטנבורג סי' כה) אסורים הגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה עד כאן והא דאסר לכבס כסות קטנים משמע דלא בגדים שמלפפין בהם קטנים המוציאים רעי ומשתינים בבגדיהם קאמר דהנהו מישראל שרי ודייק לישניה שכתב לשון כסות ולא לשון בגד: הגה: מיהו בגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי, שמוציאים בהם ריעי ומשתינין בהם, הני ודאי משרא שרי; ואפילו בגדי שאר קטנים נוהגים להקל (ב"י).

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף טו

מי שתכפוהו אבילות של מת ושל שבת זו והכביד שערו, מקיל

בתער אבל לא במספרים; ומכבס כסותו במים, אבל לא בנתר ובחול. ומ"ש דמי שתכפוהו אבילות של מת ושל שבת של תשעה באב מיקל בתער וכו'. הוא משום דמדמי ליה למי שתכפוהו אבליו דאיתא בפרק אלו מגלחין (מו"ק יז:) ופירוש דבר זה כתבתי בטור יורה דעה סימן ש"צ (שי"ט: ד"ה ומ"ש מגלח):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף טז

יש נוהגים שלא לרחוץ מראש חדש, ויש שאין נמנעין אלא

בשבת זו, ויש מתענים מ"ז בתמוז עד ט"ב. כתב אבי העזרי (סי' תתפב) נהגו אבותינו שלא לרחוץ מראש חדש וכו'. כן כתב המרדכי בשמו וכתוב בתרומת הדשן סימן ק"נ דמשמע דאפילו בצונן אסור אע"ג דלשון הרמב"ם (פ"ה ה"ו) דוקא בחמין נהגו איסור נראה דאור זרוע (ח"ב סי' תיד) ומרדכי פליגי עליה בהא דאינהו סברי דנהגי מראש חדש ואילך ואיהו לא כתב

אלא בשבת זו הכא נמי נימא דבהא נמי פליגי אמנם כמדומה לי שראיתי בימי חרפי רוחצים בנהרות מראש חדש ולא מיחו בידם והמחמיר תבוא עליו ברכה עכ"ל: ויש פרושים שמתענים משבעה עשר בתמוז ואילך ויש מתענין מבשר ויין. כן כתבו הגהות מיימוניות (פ"ה אות ב): ומ"ש ויש אומרים כנגד שלשה שבועים שהתענה דניאל. גם זה שם בשם רבינו סעדיה: הגה: ולצורך מצוה שרי; ולכן נדה רוחצת וטובלת ואפי"א אם טובלת ליל י' באב, מותר לה לרחוץ בערב ט"ב אם א"א לה לרחוץ ליל י' (אגודה). ונראה דה"ה אישה הלובשת לבנים יכולה לרחוץ מעט כדרכה בשאר שני האיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה. ונוהגין שלא לרחוץ, אפילו בצונן, מראש חודש ואילך. ואפי"א בערב שבת של חזון אסור לרחוץ כ"א ראשו ופניו ידיו ורגליו בצונן ויש מקילים בחפיפת הראש בחמין למי שרגיל בכך כל שבת. ועיין מה שהרמ"א ז"ל בס', תקנ"ג ס"ב, שמוותר לרחוץ ערב ט"ז עד זין השמסות. ע"פ.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"א סעיף יז

טוב ליהרר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש, אבל על פדיון הבן אומר ולא יחמיץ המצוה וכן בפרי שלא ימצא אחר ט' באב, מותר לברך ולאכול בין המצרים מצאתי בתשובה אשכנזית (שו"ת מהרי"ל סי' לא) לברך שהחיינו בין המצרים כתוב בספר חסידים (סי' תתמ) דלא ונראה לעניות דעתי כגון מילתא דאפשר לדחויי כגון פרי או מלבוש אבל אי מיקרי פדיון הבן אין מחמיצין את המצוה או הברכה עכ"ל: גם¹¹ צריך ליהרר ולהמנע מלאכול בימים ההם שום פרי חדש ושלא ללבוש שום לבוש חדש כדי שלא יצטרך לברך עליו ברכת שהחיינו וכמו שנזכר ענין זה בספרי הפוס' האחרוני' וענין זה נוהג בשבתות ובר"ח אב: הנה¹² באותן ימים, שבין י"ז בתמוז עד י' באב, כבר פסקו כל הפוסקים, שאז אסור לאכול פרי חדש, או ללבוש מלבוש חדש, כדי שלא יצטרך לברך עליהם שהחיינו, וכן ראוי לעשות אפילו בשבתות ור"ח. ופ"א, היו באים גדולי הדור לסעוד אצלי על שולחני, והפצירו בי לאכול פרי חדש, ואכלתי בלא ברכת שהחיינו.

באותן¹³ הימים, שבין י"ז בתמוז עד ט"ב, כבר כתבו הפוסקים אסור לאכול פרי חדש, או ללבוש לבוש חדש, כדי שלא יצטרך לומר עליהם שהחיינו, וכן ראוי לעשות באלו הימים, לשמור עצמו מלאכול פרי חדש, או ללבוש בגד

¹¹ (שע"ה)

¹² (פע"ח)

¹³ (פע"ח)

חדש: צמח - ונ"ל, שבחולה מותר, אפילו בחול, מפני שהפירות פותחין תאומות לאכול דברים טובים, ובמקום חולי לא גזרו רבנן:
צמח - סיפר לי בנו של הרח"ו ז"ל, כי זוכר שפעם א' היו חכמי הדור אוכלין על שלחן אביו, והפצירו בו לאכול פרי חדש, ואכל אותן בלי שהחיינו וזה כל אותן הימים שבין המצרים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף יח

צריך לזוהר מי"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות ולא יכו התלמידים בימים ההם. כתוב בהגהות מיימוניות החדשות (מנהגי ט"ב) באיכה רבתי (פרשה א אות כט) איתא שצריך לזוהר משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב שלא לילך יחידי מארבע שעות עד תשע שעות ואין להכות אפילו הרב את תלמידו ואפילו ברצועה שבהן קטב מירי שולט וסכנה יש בדבר שנאמר (איכה א ג) כל רודפיה וגו' כדאיתא התם עכ"ל וכן כתב הרוקח בסימן ש"ט ובמדרש תהילים מזמור צ"א (אות ו) מוזכר זה ג"כ יותר באורך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף א

ערב תשעה באב לא יאכל אדם בסעודה המפסקת, שאוכלה אחר חצות, בשר, ולא ישתה יין ולא יאכל שני תבשילין. הגה: ואף ממשקים אחרים ממעט בשתייתן ממה שרגיל לשתות (טור וב"י בשם תוספות ורוקח), וכן לא יאכל אחר סעודתו צנון ומליח, דברים שנוהג בהם בשאר פעמים, כדי שיתנהג בפרישות.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ב

אפילו בשר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחת, ובשר עופות ודגים ויין מגתו דהיינו שאין לו יותר משלשה ימים, נהגו לאסור. ומ"ש דבשר עוף שרי בסעודה המפסקת. כן כתב המורכבי בתחלת [תענית] (סי' תרלט) בשם אבי העזרי (סי' תתפח) ורשב"ט: ומיהו כתב בשם דלדידן דנהגינן איסור מראש חדש אסור אפילו בשר עוף או בשר מליח ויין תוסס וכן כתוב בהגהות אשיר"י סוף תעניות (סי' לה) בשם אור זרוע (ח"ב סי' תטו) וזה לשונו: אע"פ שמתוך ההלכה משמע שמוותר לאכול בסעודה המפסקת בשר מליח או בשר עופות ודגים ולשתות יין תוסס מכל מקום אין נכון לעשות כן ואיסור נמי איכא משום אל תטוש תורת אמך עכ"ל: ומ"ש רבינו (הרא"ש) ומוותר לשתות יין

וכו'. פשוט בגמרא פרק בתרא דתעניות (ל.). וכתב סמ"ק (שם) דגם בזה הלב נוטה לאסור וכן נהגו עכ"ל. וכבר כתבתי בסמוך שכן כתבו המרדכי והגהות אשרי":

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ג

אפילו בשל מין אחד בשתי קדרות מקרי שני תבשילין.

וכן יש להחמיר וליזהר משני מינים בקדירה אחת, אא"כ הוא דבר שדרכו בכך כל השנה כגון אפונין שנותנים עליהם בצלים וביצים; ומתוך הדברים האלו יתבאר לך שמ"ש רבינו ונראה דאפילו לדברי המחמירין דבר שדרכו בכך כל השנה וכו' שרי. אינו כן שהרי דג וביצה שעליו דרכו בכך כל השנה ואפילו הכי איכא מאן דאסר ומכל מקום לענין מעשה כדאי הוא הרמב"ן לסמוך עליו שדחה סברת המחמירים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ה

נוהגים לאכול עדשים עם ביצים מבושלים בתוכם, שהם מאכל

אבלים. הגה: ויש נוהגים לאכול ביצים קשים, שהוא ג"כ מאכל אבלים. ומ"ש ובאשכנז נוהגים לאכול ביצים וכו'. כן כתב הרא"ש בסוף תעניות (שם) ובהגהות מיימון (סוף פ"ה מנהגי ת"ב) כתוב שאוכלים ביצים קרים וקשים:

ותבשיל הנעשה מדבר שנאכל כמות שהוא חי, מקרי תבשיל

לענין זה. וגם הגהות מיימוניות (פ"ה אות נ) [כתבו] דדבר הנאכל חי אם בישלו מיקרי תבשיל וכן כתב המרדכי בהלכות תשעה באב (שבתחלת מועד קטן) (תענית סי' תרלד) בשם סמ"ג (עשין דרבנן ג רמט): הגה: ואין חילוק בין צלי למבושל לענין זה. והר"ן כתב בסוף תעניות (שם) דעת הרמב"ן (שם) שכל מזה שמתבשל בקדירה אחת אפילו שלענין עירוב נדונין כשני תבשילין כאן אינו אלא כתבשיל אחד לפי שאינו דרך חשיבות אלא במתבשל בפני עצמו ויש מתירין לפי שיטה זו לאכול מיני פירות מבושלים כל שהן נאכלים כמות שהן חיים ושמן הראשון עליהם [...] אלא שהרמב"ן זכרנו לברכה (שם) לא כתב היתר בפירוש אלא בחיין עכ"ל:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ד

מותר לאכול פירות כשהם חיים, אפילו כמה מינים.

ומ"ש רבינו ובידקות ופירות וכו'. כן כתב הרמב"ן זכרנו לברכה בתורת האדם (שם):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ו

מי שאפשר לו, לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת חריבה

במלח וקיתון של מים. למי שאפשר יחמיר על עצמו כרבי יהודה בר אלעאי וכו'. הא דרבי יהודה בר אלעאי איתא בסוף תעניות (ל). וזה לשון הרמב"ם בפרק ה' (ה"ט) חסידים הראשונים כך היתה מדתן ערב תשעה באב היו מביאין לו לאדם לבדו פת חריבה במלח ושורה במים ויושב בין תנור וכיריים ואוכלה ושותה עליה קיתון של מים בדאגה ובשממון ובכיה כמי שמתו מוטל לפניו כזה ראוי לעשות לחכמים או קרוב לזה ומימינו לא אכלנו ערב תשעה באב תבשיל אפילו של עדשים אלא אם כן היה בשבת עכ"ל:הגה: ויש מחמירים לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו, על שם ויגרס בחצץ וגו' (איכה ג, טז). גרסינן בירושלמי בסוף תענית (פ"ד ה"ו) רב מן הדוהו אכיל כל צרכיה הוה צבע פיסתיה אקיטמא כלומר היה מטבל פת באפר ואמר זו סעודת תשעה באב לקיים מה שנאמר (איכה ג טז) ויגרס בחצץ שיני וכתבו הרמב"ן בספר תורת האדם (שם עמ' רמח) וגם הגהות מיימון (שם אות פ) כתבוהו אלא שכתב רבי יהודה בר אלעאי במקום רב:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ז

נהגו לישב על גבי קרקע בסעודה המפסקת. ולדידן דלא נהגינן לעולם

בהסיבה אין שפלות הסעודה ניכר אלא בשיבה על גבי קרקע. ומה שכתב שאינו צריך לחלוץ מנעליו מבואר בדברי הרמב"ן (שם) שכתב רבינו בסימן שאחר זה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ח

יש לזוהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת, כדי שלא

יתחייבו בזימון; אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו. כן כתבו

הגהות מיימוניות (פ"ה אות ל ומנהגי ת"ב) וזה לשונם הנהיגו רבותינו וכן כתב רב שרירא גאון שנהגו שלא לזמן בשלשה בזה הסעודה אלא כל אחד ישב לעצמו דכתיב (איכה ג כח) ישב בדד וידום וכן נהגו ר"י ורבינו משולם לברך לעצמם אפילו כשאכלו עם שלשה בני אדם ונכון הוא שלא ישבו שלשה יחד לאכול שלא יתחייבו בזימון אלא כל אחד ישב בדד וידום ויברך לעצמו עד כאן וכיוצא בזה כתוב בהגהות אשיר"י בסוף תעניות (סי' לה):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ט

כל זה בסעודה המפסקת שאין דעתו לאכול עוד אחריה סעודת קבע, וכשהוא אחר הצות; בפרק בתרא דתעניות (שם) אהא דתנן ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין אמר רב יהודה לא שנו אלא משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר ואמר רב יהודה לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר ותרומיהו לקולא. כתב סמ"ג (שם רמט): כבר נהגו כל ישראל שלא לאכול שום בשר ושלא לשתות שום יין כל היום כולו עד כאן ולא פשט מנהג זה בינינו להמון העם:

אבל אם היה קודם הצות, או אחר הצות ודעתו לאכול אחריה סעודת קבע, אין צריך לזהר בדברים הללו. הגה: ומנהג בכל גלילות אשכנז לאכול סעודה קבועה קודם מנחה, ואח"כ מתפללין מנחה ואוכלים סעודה מפסקת (מהרי"ל).

ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה, כדי שלא יזיק להם התענית הואיל ופוסקים מבעוד יום כמו ביום כיפורים; ויש קצת ראייה לזה ממדרש איכה רבתי; מיהו מי שיוכל לסגף עצמו ויודע בעצמו שאין התענית מזיק לו ומחמיר על עצמו, נקרא קדוש כנ"ל.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף י

אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחרי השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו. כתבו הגהות מיימוניות

(שם אות ל) יש גדולים שנהגו כשחל תשעה באב במוצאי שבת שאוכלין אחר סעודה שלישית בין מנחה למערב סעודה אחרת ואוכלין ביצים ושותין מים ואין מברכין נחמנו וה"ר מאיר (שו"ת מהר"מ מרוטנבורג סי' קסט) לא חש על זה המנהג ולא שינה בסעודותיו משאר שבת וכן פשט המנהג כדברי ה"ר מאיר וכתוב בהגהות מיימוניות החדשות (מנהגי ת"ב) אמנם בבגדי שבת נהגו לשנות קצת בשבת ואין מחליפין כל בגדיהם בשבת זו כבשאר שבתות להראות קצת סימני אבלות עכ"ל וכיוצא בזה כתוב במרדכי (ריש מועד קטן) (תענית סי' תרלה) ולא נהגו כן. כתוב עוד בהגהות מיימוניות (שם) המנהג לחלוץ מנעלים קודם התחלת תפילת ערבית ואם הוא שבת לא יחלוץ עד אחר ברכו לבד מש"צ שיחלוץ קודם מפני הטירוף עד כאן:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף יב

אין אומרים תחנה ערב ת"ב במנחה, משום דאיברי מועד; ואם הוא שבת, א"א צדקתך. כתבו הגהות מיימוניות (מנהגי ת"ב) נהגו שלא לומר תחינות בערב תשעה באב במנחה משום דאיברי מועד (איכה א טו):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ג סעיף א

אע"פ שאכל סעודה המפסקת, מותר לחזור ולאכול אלא אם כן קבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום. הגה: וקבלה בלב אינה קבלה, אלא צריך להוציאו בשפתיו (ב"י בשם הפוסקים). כתב הרמב"ן בספר תורת האדם (אבלות ישנה ד"ה מתני' ערב ת"ב מהדו' שעוועל עמ' רמז) וטעמו מדתניא בפרק בתרא דתעניות (ל). כל שהוא מחמת תשעה באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ רבי ישמעאל ב"ר יוסי אומר משום אביו כל זמן שמותר לאכול מותר לרחוץ פירוש כל שהוא מחמת תשעה באב זהו הסעודה [...] ורבי ישמעאל ב"ר יוסי לית ליה האי סברא אלא כל זמן שמותר לאכול דהיינו עד שתחשך מותר לרחוץ ולישנא דתוספתא (תענית פ"ג ה"א) כל שהוא מסעודת תשעה באב אסור לאכול בשר וכו' ואסור לרחוץ ולסוך ורבי ישמעאל ב"ר יוסי מתיר והלכתא כתנא קמא דסתמא תניא ורבי ישמעאל בר' יוסי משום אביו יחידאה הוא ולא סבירא לן כוותיה עכ"ל: והרא"ש (סי' לח) אחר שהביא בפרק בתרא דתענית כל דברי הרמב"ן כתב ולא כן עמא דבר ודבר תימה הוא שיהא מותר לאכול ולשתות ויהא אסור לרחוץ ולסוך והראב"ד (בהשגות תענית ג. אות ג) פירש כל שהוא משום תשעה באב כלומר סעודה המפסיק בה אסור לרחוץ משהפסיק כמו שאסור לאכול אפילו לא פירש כלום מרחיצה כיון שפירש מאכילה וחל עליו התענית לענין אכילה אסור גם ברחיצה וכל שאינו משום תשעה באב כגון תענית ציבור אע"פ שמפסיק מבעוד יום מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודה שהוא מפסיק בה ומותר לרחוץ רבי ישמעאל ב"ר יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול פירוש אם לא היה מפסיק מותר לרחוץ ואע"פ שהפסיק מאכילה מותר ברחיצה ואני כתבתי לעיל (פ"א סי' יד) בשם ר"י (תוס' עירובין מא. ד"ה אי) שאע"פ שהפסיק מותר לאכול [...] כתב הראב"ד כיון שהפסיק סעודתו חל עליו התענית מן הסתם ואסור לאכול ואפילו לרחוץ אע"פ שלא פירש מן הרחיצה כיון שהפסיק סעודתו ופירש ממנה ונאסר לו עוד לאכול נאסר נמי ברחיצה ואדוני אבי והתוספות פירשו דאפילו לאחר שהפסיק יכול לחזור ולאכול וכן כתב רי"ף משם גאון לענין תענית ציבור: [...] ובאמת שכך נראה מדברי הרא"ש (סי' יד) דלא אסר הרי"ף אלא בשקיבל עליו בפירוש שלא יאכל עוד היום ואף על פי שהגהות (פ"ג אות א) פירשו דברי הרמב"ם כפשטם דבגמרא בדעתו שלא לאכול אסור אע"פ שלא קיבל בפירוש: [...] הרב המגיד כתב בפרק ג' (ה"ג) דברי הרמב"ם וכתב שאע"פ שמדברי הרמב"ם

נראה דתעניות ציבור יש להם תוספת שהרי כתב שאוכלין ושותין בהם מבעוד יום כמו שעושיין בצום כיפור דברי הרמב"ן (תורת האדם שם עמ' רג) נראין עיקר לא יהו חמורין אלו מתשעה באב שאין לו תוספת עכ"ל: [...] ולענין הלכה נראה דלא נאסר מלאכול אלא כשקיבל עליו בפירוש שלא יאכל עוד היום כיון שהרי"ף סובר כן והרמב"ם אפשר שסובר כן ושאר מפרשים חוץ מהראב"ד סוברים כן ומיהו היכא שקיבל בפירוש שלא לאכול אסור כמבואר בדברי הרי"ף ולא כדברי הרמב"ן: [...] בספר תורת האדם (שם) הקבלה שהזכיר הרי"ף אינו ענין אלא ליום הכפורים מפני שיש לו תוספת אבל יש לומר שהקבלה אוסרת עליו בזמן הזה שהוא משקיעת החמה והוא מפלג המנחה ולמעלה הואיל והוא יכול לעשותו תוספת בימים של תורה יכול נמי לעשותו ביום של דבריהם הואיל ורצה להוסיף אותו עליו ולעשותו כיום עצמו:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ג סעיף ב

תשעה באב, לילו כיומו לכל דבר; ואין אוכלים אלא מבעוד יום, ובין השמשות שלו אסור כיום הכפורים. כתב הרמב"ם בפרק ה' (ה"ז) תשעה באב לילו כיומו לכל דבר ואין אוכלין אלא מבעוד יום ובין השמשות שלו אסור כיום הכפורים וכתב הרב המגיד זה נתבאר בהרבה מקומות ועיקר בפסחים פרק מקום שנהגו (נד:) ושם נתבאר שבין השמשות שלו אסור ומכאן למד הרמב"ן (שם) שאין לתשעה באב תוספת מבעוד יום כמו שיש ליום הכפורים שאם היה לו תוספת לא היה צורך לומר שבין השמשות שלו אסור שהרי תוספת מבעוד יום הוא ודבר ברור הוא עכ"ל: הגה: ומותר ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל עד בין השמשות וכן כתב הרמב"ן (אבילות ישנה ד"ה מתני' משנכנס) יש מקומות שנוהגין וכו' עד סוף הסימן. בתורת האדם (מהדו' שעוועל עמ' רמה) וזה לשון הרמב"ם בפרק ה' (ה"ו) כבר נהגו כל ישראל שלא לאכול בשר בשבת זו ולא יכנסו למרחץ עד שיעבור התענית ויש מקומות שנהגו לבטל השחיטה מראש חדש עד התענית עכ"ל וכתב על זה הרב המגיד המנהג הזה לא פשט בארצות אלו לענין אכילת בשר שאין נמנעין אלא ערב התענית אבל אין נכנסין למרחץ ודבר ברור הוא שבדין גמור אפילו ערב תשעה באב מותרין לרחוץ עכ"ל: מיהו בחול נוהגין לחלוץ מנעלים קודם שיאמרו ברכו, ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו מלבד שליח צבור שחולץ קודם ברכו, רק אומר תחלה: המבדיל וכו' ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כ"א בדברים המותרים בתשעה באב; ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות, וכן לא יטייל ערב תשעה באב.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ג סעיף א

תשעה באב אסור ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהילים יט, ט) ותינוקות של בית רבן בטלים בו אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה; ואם יש ביניהם פסוקי נחמה, צריך לדלגם. תנו רבנן כל המצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב וכו' עד משמחי לב. הכל בפרק בתרא דתעניות (ל):
 וכתב ה"ר מאיר מרוטנבורג (הל' שמחות סי' מח) איני יודע מהיכן נהגו שקורין בפסוקי נחמה שבירמיה וכו'. כל זה כתבו הגהות מיימוניות (פ"ה הי"א אות ב) וזה לשונם מהר"מ קורא תגר על הקורין קרבו גוים וכמה פסוקי נחמות וכתב הנקיי הדעת מדלגים את כולם ונהגו לקרות איוב ודברים הרעים שבירמיה ודבר זה התירו חכמים אבל הקורא פסוקי נחמות שבירמיה וקרבו גוים שבישעיה עבירה היא בידו שהרי אפילו דברי תורה שאינם לא נחמה ולא תוכחה אסור כל שכן וכל שכן דברים טובים ונחמות שאסור לקרותן עכ"ל הגהות מיימוניות החדשות:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף ב

ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין, וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב. ובתשובת מהרי"ל (סי' רא) כתוב ללמוד בתשעה באב פירוש ירמיה ואיוב לא ידעתי במה נסתפק אדוני לחלק בין הפירוש והקריאה אטו בשופטני עסקינן שאינם מבינים מה שמוציאין מפייהם ואי משום שיש בו עיון מכל שכן דעדיף דהא רבי מאיר מתיר אפילו אינו תוכחה לקרות ולשנות במקום שאינו רגיל ואף על גב דקיי"ל כרבי יהודה מכל מקום חזינן דכל מה דמצטער ללמוד ומתקשה טפי עדיף [...] ודאי לישא וליתן לפניו דמפרסמי מילתא טובא אפשר דאסור כדמפרש הרא"ש באבל (מו"ק פ"ג סי' לז) עד כאן:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף ג

יש מי שאוסר ללמוד ע"י הרהור. כתב האגור (סי' תתמוז) בשם מהר"ם מולך (שו"ת מהרי"ל סי' רא) ללמוד בתשעה באב ע"י הרהור אסור:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף ד

ומותר לקרות כל סדר היום, ופרשת הקרבנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל. הגה: ומותר לחזור הפרשה בתשעה באב (מנהגים). כתב הרמב"ן ונהגו קצת העם שלא לקרות פרשת הקרבנות וכו' עד ואומרם כדרכו ואינו חושש. כן כתב בספר תורת האדם (אבילות ישנה עמ' רנו): ומ"ש שיש מקומות שנהגין שלא לומר השירה (שמות יד - טו יט). כן כתב הכל בו (סי' סב כו:); והטעם משום דאין לומר שירה לעת כזאת. והעולם נוהגין לומר במקומה שירת האיזינו (דברים לב א - מג):

משמע שהוא מבין אותם ולא רק קוראם. ז"אב.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנד סעיף ה

עוברות ומיניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור; אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות, ואע"פ כן ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה, אלא כדי קיום הולד.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנד סעיף ו

חיה כל שלשים יום, וכן חולה שהוא צריך לאכול, אין צריך אומדן אלא מאכילין אותו מיד, דבמקום חולי לא גזרו רבנן. הגה: ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמיקל לא הפסיד.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנד סעיף ז

רחיצה אסורה בט' באב, בין בחמין בין בצונן; אפילו להושיט אצבעו במים, אסור. וכן רחיצה וסיכה אסורים בו לגמרי וכו' דאמר רבי אלעזר אסור לאדם וכו'. בפרק מקום שנהגו (שם):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנד סעיף ח

טבילה של מצוה בזמנה, מותרת; אבל בזמן הזה אין טבילה בזמנה, הילכך לא תטבול בו; וכן נהגו. וגם מהרי"ק כתב בשורש ל"ה (ענף ג) שמעולם לא ראה מי שטבלה בימי אבלה וכל שכן ביום הכפורים או בתשעה באב והכי נקטינן. אפילו לרחוץ כדי ללבן כתב באור זרוע (ח"ב סי' תנא)

דשרי רק שתשנה הרחיצה קצת אבל חלוק לבן ודאי תלבש וסדין לבן תציע שלא תבוא לידי ספק עד כאן:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף ט

אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה, מותר לרחוץ להעביר הלכלוך, ולא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. הגה: ואם עשה צרכיו, אם מותר לרחוץ, דינו כמו ביום כפור ועיין לקמן סי' תרי"ג ס"ג. ומ"ש רבינו דמותר לרחוץ ידיו לתפילה משום דהוי כטבילה של מצוה וכו' עד ודלא כהרמב"ם שכתב ביום הכפורים ותשעה באב שאין בהם רחיצה וכו'. הכל לשון הרא"ש בסוף תעניות (פ"ד סי' לט) וכן כתב הרמב"ן בתורת האדם (שם עמ' רנו) וכתב עוד דנטילת ידים לתפילה מצוה היא ולהקביל פני רבו עובר במים להקביל פני שכנה לא כל שכן אבל שלא בשעת התפילה אם היו מטונפות מדרך קינוח רוחץ כדרכו ואם לאו אינו רוחץ אלא לתפילה וכדבריו כתב הר"ן במסכת יומא (ב ד"ה והוי):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף י

נוטל אדם ידיו שחרית, וצריך ליהרר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. לשון רבינו ירוחם (נ"ז ח"ב נא): הסכימו בעלי התוספות שנוטל ידיו שחרית ומכל מקום צריך ליהרר שלא לנטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא כל היד והכי נקטינן: בט"ב אין לומר בשחרית ברכת שעשה לי כל צרכי, מפני שאז הכל אסורים בנעילת הסנדל, ע"כ מע"ח ישנים: (פע"ח)

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף יא

ולאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת, מעבירם על עיניו; ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעבירו ואינו חושש, דהוה ליה כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו ואינו חושש. והירושלמי הזה שכתב. הכי איתיה בפרק קמא דתעניות (ה"ו) ובפרק בתרא דיומא (פ"ח ה"א) בתשעה באב מרחיץ ידיו ומעבירן על פניו וכן כתב הרא"ש (שם) ורבינו נראה שגורם עיניו ומפרש דלא שרי אלא לאחר שנגבם ועדיין לחות קצת אבל להרחיצם להדיא לא:

ומ"ש ואם היה לפלוף על גבי עיניו וכו'. כן כתב ג"כ הרמב"ן בתורת האדם (שם): ומ"ש הרמב"ם ביום הכפורים ותשעה באב שאין בהם רחיצה וכו'. הוא בפרק ז' מהלכות תפילה (ה"ח). כתב הרא"ש בפרק בתרא דיומא (סי' ז) בשם גאון (הלכות פסוקות סי' קעו, שערי תשובה סי' סח) מי שמבקש לקנח פניו ביום הכפורים אם

איסטנים הוא ואין דעתו מיושבת עליו כל השנה עד שיקנח במים יקנח אבל שאר כל אדם אסור אבל אם ניצוצות של מי רגלים ניתזו על רגליו חייב לרחוץ ולשפשף אותן ביד וכתבו רבינו בסימן תרי"ג ושם (שיח: ד"ה וכתב גאון) אכתוב סברות הפוסקים בדינים אלו:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף יב

ההולך להקביל פני רבו או אביו, או מי שגדול ממנו, או לצרכי מצוה, עובר במים עד צוארו ואינו חושש; וכן בחזרה, מותר.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף יד

הבא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחוץ במים. הגה: ומותר לשרות מפה במים בערב תשעה באב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת, ומקנח בה פניו ידיו ורגליו; אפילו אינו עושה רק לתענוג, שרי, כיון שהיא נגובה (טור).

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף טו

סיכה אינה אסורה אלא של תענוג; אבל מי שיש לו חטטין בראשו, סך כדרכו ואינו חושש. וכיוצא בפירוש זה כתב המרדכי בתחלת מועד קטן (סי' תרלט) בשם אני העזרי (סימנים תתפד, תתסד, תקכח) וזה לשונו מטונף שרי לרחוץ אף ביום הכפורים וגם בתשעה באב אם מלוכלך בטיט וצואה מותר ומטפחת דרבי יהושע בן לוי היתה כדי להעבירה על עיניו משום תענוג להקר ועוד אכתוב בזה בסימן תרי"ג:
ירושלמי הבא מן הדרך ורגליו כהות מותר לרחוץ במים. בפרק בתרא דיומא (ה"א):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף טז

נעילת הסנדל, דוקא של עור; אבל של בגד או של עץ או של שעם (פ"י קליפי עץ) וגמי, מותר. ושל עץ מחופה עור, אסור. וכתב רבינו בספר יורה דעה סימן שפ"ב שאם הוא של עץ ומחופה עור אסור וכן כתב הרמב"ן בתורת האדם:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף יז

יש מי שאומר שלא יישן בליל ט"ב עם אשתו במטה, ונכון הדבר משום לך לך אמרינן גזירא. כתוב בהגהות מרדכי דמועד קטן (שם) דבתשעה באב ויום הכפורים אסור לישן עם אשתו במטה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף יט

אם חל תשעה באב בשבת מותר בכולן אפילו בתשמיש המטה.

ואם חל תשעה באב בשבת מותר בכולן. בסוף מסכת תעניות (כט:); תניא תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה ומעלה על שולחנו ואפילו כסעודת שלמה בשעתו וכתב שם הרא"ש (סי' לב) תוספתא (פ"ג הי"ב) השנויה בלשון ברייתא זו וכתוב בה עוד ואינו מונע מעצמו כלום ופירש הרא"ש כלומר שאינו נמנע מרחיצה וסיכה ותשמיש ואין צריך לנהוג דברים של צנעא: הגה: ויש אוסרים תשמיש המטה, וכן נוהגין.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף כ

אין שאלת שלום לחבירו בת"ב, והדיוטות שאינם יודעים ונותנים

שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכבוד ראש. אין שאלת שלום לחברים בתשעה באב והדיוטות שאינם יודעים משיבין אותם בשפה רפה. תוספתא (פ"ג הי"א) וירושלמי (פ"א ה"ח) כתבם הרא"ש בסוף תעניות (סי' לז) והרמב"ן בתורת האדם (עמ' רנו) והרמב"ם בסוף הלכות תענית (פ"ה הי"א):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף כא

יש מי שאומר שלא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבא לידי שחוק וקלות והתול. כתב הכל בו (סי' סב נו.) לא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבוא לידי שחוק והיתול:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף כב

מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב, עושין; במקום שנהגו

שלא לעשות, ואני אומר כי מנהג פשוט היה בספרד שלא לעשות מלאכה בתשעה באב וכן מנהג כל ישראל בכל מקום ששמענו: אין עושין; הגה: ולא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות (מנהגים). אבל חומרא יתירה היא דאפילו מלאכה ממש אינה אסורה בתשעה באב עצמו מן הדין וכל שכן משה ומתן דקיל טפי ודי שנאסור אותו בתשעה באב עצמו אבל לא שנקדים לאסרו קודם לכן ומיהו הנוהגים כן אסורים עד שיתירו להם כעין התרת נדרים וכמ"ש המרדכי בפרק מקום שנהגו (פסחים סי' תרב): ב"י סי' תקנ"א

כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה מאותה

מלאכה.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף כד

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף כב

ובכל מקום ת"ח בטלים, וכל הרוצה לעשות עצמו תלמיד חכם לענין זה עושה;

ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות, מותר ע"י אינו יהודי, אפילו בביתו; ולחלוב הפרות טוב לעשות על ידי אינו יהודי, אם אפשר באינו יהודי.

ופרקמטיא להרויח ולהשתכר במקום שנהגו שלא לעשות

מלאכה, אסור כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תקכ"א) ולענין פרקמטיא

שאמרת אם מותר בתשעה באב מסתברא שהכל תלוי במנהג ואם הוא מקום

שנהגו שלא לעשות בודאי נראה שאסור בפרקמטיא להרויח ולהשתכר ובמקום

שנהגו לעשות, מותר אלא שממעט שאפילו משנכנס אב

ממעטין מלישא וליתן. אבל במקום שנהגו לעשות מלאכה נראה שמותר

אלא שממעט שאפילו משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן ומלאכת האבד

מסתברא שמותר כדרך שאמרו בחולו של מועד עכ"ל: ונהגו להחמיר עד הצות בכל

מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט; אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון

הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף כג

ומלאכת דבר האבד מותר, כדרך שאמרו בחולו של מועד.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ד סעיף כד

כל האוכל ושותה בת"ב, אינו רואה בשמחת ירושלים; וכל

המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה. וכל האוכל בשר

או שותה יין בסעודה המפסקת, עליו הכתוב אומר: ותהי עונותם

כח על עצמותם (יחזקאל לב, כז).

שולחן ערוך אורח חיים סימן לח סעיף ו

בתשעה באב חייבין בתפילין

תשעה באב חייב בהן. כן כתב הרא"ש בפרק בתרא דתענית (סי' לז) דלא חמיר

תשעה באב משאר ימי אבילות וכתב עוד ור"מ כתב דבתשעה באב אין להניח

תפילין כמו ביום ראשון דאבל דאין יום יותר מר ממנו יום קביעות בכייה לדורות

ואפשר שדחק למצוא סמך למנהג אשכנז אבל לכאורה נראה כמו שכתבתי למעלה
ע"כ וכתבו רבינו בסימן תקנ"ה:

שו"ת ערוך אורח חיים סימן תקנה סעף א

**נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית, ולא טלית,
אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה ובמנחה**

מניחים ציצית ותפילין, ומברכים עליהם. צמח¹⁴ - הרב ר' חיים
זללה"ה, היה מניח תפילין דר"ת במנחה [בכל יום], והיה שומע מאיזה אדם
הברכה על תפילין דרש"י, ואז היה מניח בלא ברכה: גם היה נוהר מאוד
שלא לאומרה אלא עם שקיעת החמה. גם היה נוהג אפילו אם היה בע"ש לא
היה מניח לאומרה התפלה בקול רם אלא בלחש, ואח"כ החזרה בקול רם:
ומ"ש בשם הרא"ש דחייב בתפילין וכו' עד ומתעטפין בטלית קטן תחת בגדיהם.
בפסקי הרא"ש בסוף מסכת תעניות (שם):

ומ"ש ומסתברא דחייב בתפילין וכו'. כן כתב הרמב"ן בספר תורת האדם (שם)
והר"ן בסוף תעניות (שם) והרמב"ם (תעניות פ"ה הי"א) כתב מקצת החכמים נוהגין
שלא להניח בו תפילין של ראש נראה מדבריו שרשאי אדם להניח תפילין בתשעה
באב אלא שמקצת החכמים נהגו שלא להניח של ראש וכן דקדק הרב המגיד
מדבריו ולאפוקי מרבינו ירוחם (ני"ח ח"ב קסד ע"ג) שכתב בשם הרמב"ם שאין
להניח בו תפילין כיום ראשון של אבל וכתב עוד שכן דעת הרי"ף ואיני יודע מנין לו
שהרי"ף סובר כן. וזה לשון הרשב"א בתשובה (ח"ה סי' ריד) תפילין בתשעה באב
נמצא לגאון רבינו האי (תשובות הגאונים אוסף ח"ב עמ' 103 סי' קצא) שמותר
להניחם ולזה הסכים הרמב"ן בספר תורת האדם (עמ' רנח) עכ"ל. והגהות
מיימוניות (פ"ה הי"א אות ג) כתבו על מ"ש הרמב"ם מקצת החכמים נוהגין שלא
להניח בו תפילין של ראש כן כתבו בסמ"ג והרוקח (סי' שי עמ' קעח) מפני
שנקראים פאר (עי' ברכות יא.) וכן הר"ם (סי' נט) אמנם היה מניח תפילין מן
המנחה ולמעלה עכ"ל וכן נהגו העולם שלא להניח תפילין בתפילת שחרית,
ובמנחה מניחין אותם. כתב האגור (סי' תתמו) היחידים לובשין טלית קטן תחת
בגדיהם בלי ברכה עכ"ל:

דעת רבינו הרמ"ע מפאנו וצוק"ל, מבואר בשו"ת שלו (ס' ל"ט וס"ס קי"ז), שיש [ליחידים]
להניח טלית קטן ותפילין של רש"י בבוקר בברכה, ובמנחה, להתפלל עם טלית גדול
ותפילין דרש"י ודר"ת, עם כל הציבור. ומ"מ, כותב הרמ"ע, שלא נתברר לנו את האמת

¹⁴ (פע"ח מנחה וערבית פ"א)

בדין הזה [מה להניח ומתין] על פי הקבלה והמסורה, ושני המנהגים דברי אלוקים חיים, ע"כ. ולכן, אין מקור מדוייק בכתבי האר"י ז"ל להניח בט"ב או לא להניח ומתני. ואכן, ראיתי בשו"ת וישב הי"ם לרב יעקב הלל שליט"א, שהביא דעת החיד"א המעיד על הרש"ש שהיה מניח תפילין ביום א' לאבלותו ובשחרית ט"ב – בביתו. והמדייק בלשון החכמים, יבין בקלות, כי לא הרש"ש הנהיג את חסידי בית-אל את מנהג הזה, אלא בעצמם נהגו, והיא עדות הרב תפילה לדוד (עיין ברכת תפילין) שהיה ממקורבי הרש"ש (כמובא בהקדמת המוציאים לאור) ואינו הביא מנהג הרש"ש אלא שבזמנו חידשו במדרש החסידים (בית-אל) ללבוש טלית גדול ושני זוגות תפילין ומברכין עליהם ומתפללים כך בציבור בטלית ותפילין בבקר.

גם רבי יצחק אבוהב היה מניח בצנעה (קונטרס לרבני ירושלים הקדמונים בסוף שו"ת חיים וחסד ח"א) וכדעת הרמ"ע מפאנו (לעיל) היו מדקדקים שהיו מניחים תפילין בשחרית בלי טלית גדול.

גם אחד המקורות הוא מנהג רבי משה גלנטי הזקן, שהיה מניח טלית ותפילין בשחרית ט"ב בלי ברכה (לקח טוב ס' קל"ט) בביתו בצנעה, כי מנהג רוב ת"ח בצפת היה לא להניח תפילין בשחרית ככתוב בארץ חיים סתהון (כללים) וכך מעיד רבי משה אבן מכיר תושב עין זיתון בעל סדר היום.

מבואר שמנהג ירושלים העתיק, שהרוב היו מניחים תפילין וטלית במנחה, ורק מדקדקים, שהם תמיד המיעוט, לא היו מתעטפים בטלית גדול בשחרית. ואי אפשר להסיק מלשון המקור, שהרוב היו מניחים רק תפילין בשחרית ולא טלית, כי אם כן, לא היו מדקדקים¹⁵ אלא רוב אנשים. וז"ל במקור ס' כ"ב: *"בירושלים אין דרכם לומר הפטרה בט"ב במנחה, ונוהגים להניח תפילין ולהתעטף בטלית במנחה, אבל בשחרית המדקדקים אינם מתעטפים. ואמרו שהר"י אבוהב ז"ל היה מסיר התפילין מיד שמתפלל י"ח קודם שיתחילו הקינות."* ע"כ.

ופשוט הוא שכן נהג עצמו מרן השו"ע, שנקט הלשון 'נוהגים' ולא נהגו או יש שנוהגים. גם היה נוהג בירושלים, פאר הדור רבי אלעזר בוחבוט ממרוקו בעל פקודת אלעזר, שנהג כשו"ע [ורק במקרה נהג הפוך כשהתפלל בשיבת בת-אל] גם הרב תפלה לדוד עמאר, אחד מתלמידי האור החיים הקדוש והרש"ש החשובים, מעיד ששאר קהלות פה ירושלים ת"ו אלא נוהגים כמו השו"ע ס' תקנ"ה, דכתב דנוהגים שלא להניח תפילין בט"ב שחרית ולא טלית אלא לובשים טלית קטן תחת בגדים בלא ברכה. ובמנה מניחים ומברכין עליהם עכ"ל (השו"ע) וכ"כ הבי"ב בס' זה בשם האגור וכו' עיין שם. ואם לדעת הפשט, כבר פסק לנו השו"ע שמנהג כל ישראל בזמנו (ולא כמו שהביאו בשם חכמי קושטא סלוניק ואיזמיר שרובם היו מניחים, שנשפעו מאוד מהספר ח"י ומכת הארורה יש"ו, ועוד, שכל החכמים החולקים על השו"ע אינם אלא דור שני או שלישי לשו"ע, כמו

¹⁵ ותימה על הר"הג הראש"ל שליט"א בספרו יחוה דעת ח"ב וחי' שהביא הופך דברי המקור והסיק שמנהג המדקדקים הוא מנהג ירושלים, ועיין שם באותו קונטרס שמנהג ירושלים הוא להניח תפילין וטלית במנחה.

הבית דוד, הכנ"הג, השולחן גבוה, הדבר משה, ואחרון אחרון, רבי חיים פאלג'י בספריו, ולא נמצא שבדור השו"ע היו מניחים בשחרית באותם מקומות. וודאי ששנו את המנהג הקדום, ועוד, שמנהגיהם אינם קשורים למנהג ירושלים, אלא אם כן אותו מנהג הנקרא ירושלמי אינו אלא מסלוניק קושטא או איזמיר...).

ועוד הביא שם (ש"ת וישב הים) שדעת רבי יעקב צמח בספרו זר זהב (שו"ע ע"פ הזוהר והאר"י הקדוש), היא להניח תפילין וטלית במנחה של ט"ב, ושכן גם דעתו תלמיד מוהר"ח, רבי יעקב צמח בטור ברקת. ומה לנו להסס, אחרי ששני תלמידי גורי האר"י ז"ל האמיתיים נהגו כשו"ע, והכירו בחייהם גם רבי חיים וויטאל וגם רבי שמואל וויטאל.

ולכן, מן הטעמים האלו, בין ע"פ השו"ע בין ע"פ האר"י ז"ל ויש להעיר שהרש"ש אמר לחיד"א שאינו מניח ע"פ האר"י ז"ל, אלא ע"פ הקבלה, משמע ממקורות או סברות אחרות אין לפרוש מכלל ישראל, בין יהודי חו"ל (שברובם מניחים תפילין וטלית רק במנחה) בין יהודי ארץ ישראל, ולהתייחר אחרי חכמים שמותר היה להם להניח, אלא בצנעה, ולא להרגיל את פשוטי ת"ח ולמדנים, למנהגים שאינם מהאר"י ז"ל. יוצא מזה, שלדעת רבי חיים הכהן ורבי יעקב צמח ורבי משה בן מכיר שלהניח רק במנחה והוא מנהג הקדמון והאמיתי של ק"ק ירושלים וצפת, ולדעת רבי יצחק אבובב ורבי משה גלנטי הזקן, הרמ"ע והרש"ש, להניח תפילין בבוקר עם טלית קטן – ורק בבית בצנעה. ובכל מקום, לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, ויזהר לא לפגוע ברגישות הקהל ביום החמור הזה. ז"אב.

וכתב הכל בו (שם כה ע"ד) מי שמיקל לרחוץ מן המנחה ולמעלה רגליו עובר על דברי חכמים (תענית כט:): אך מנהג קדום שהנשים רוחצות ראשן מן המנחה ולמעלה ביום תשעה באב וזקנים הראשונים הנהיגו זה ועשו סמך לדבר על מה שאמרו באגדה (פתיחה לאסתר רבה אות יא ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד) כי המשיח נולד ביום תשעה באב וצריך לעשות זכר לגואל ולמנחם כדי שלא יתיאשו מן הגאולה וזה דוקא לנשים לפי שהן חלושות מלהאמין בנחמות מפני שאינן יודעות ספר לפיכך צריכות חיזוק עד כאן ואני אומר כי המנהג ההוא נשתקע ולא נאמר וכל הבא להקל בדבר בין איש בין אשה כופין אותו שלא יעבור על דברי חכמים:

ענין¹⁶ ט"ב מה שנהגו ביום ט"ב במנחה לומר פסוקים של נחמות וגם לקום ולשבת על הספסלים למעלה ואדרבא נראה מן התלמוד בבלי כי לעת ערב הציתו אש בהיכל ביום ט"ב ונשרף בעת המנחה וכפ"ז היה ראוי להחמיר במנחה יות' מבשחר אבל הענין יובן במה שדרשו בגמרא ע"פ מזמור לאסף אלהי' באו גוים כו' והקשו מזמור קינה מבע"ל ותי' כי בתחי' התחילו

¹⁶ (פע"ה)

האויבים להרוג את בני ישראל ואז חשבו ישראל שלא יהיה ח"ו תקומה למפלת' ויכלו ח"ו בחרב האויבים ובראותם שהציתו' אש בהיכל לעת ערב שהוא זמן המנחה אז אמרו מזמור ושמחו שמח' גדולה וקבלו נחמה כי אם ח"ו לא היה הקב"ה משליך חמתו על העצים ועל האבנים לא היתה תקומה לשונאי ישראל וכמשז"ל כלה את חמתו ויצת אש בציון. ונמצא כי לעת מנחת ערב שהציתו אש בהיכל אז אמרו ישראל מזמור וקבלו נחמה על צרתם א"כ המנהג הנז' הוא טוב ונכון. ונלע"ד ששמעתי ג"כ ממוז"ל טעם אחר והוא כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם כנו' במדרש איכה רבתי:(שער הכוונות שבועות). הנה באותן ימים, שבין י"ז בתמוז עד י' באב, כבר פסקו כל הפוסקים, שאז אסור לאכול פרי חדש, או ללבוש מלבוש חדש, כדי שלא יצטרך לברך עליהם שהחיינו, וכן ראוי לעשות אפילו בשבתות ור"ח. ופ"א, היו באים גדולי הדור לסעוד אצלי על שולחני, והפצירו בי לאכול פרי חדש, ואכלתי בלא ברכת שהחיינו.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנה סעיף ב

ויש מי שנוהג לשכב בליל תשעה באב מוטה על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו. הגה: ויש לאדם להצטער בענין משכבו בליל תשעה באב, שאם רגיל לשכב בב' כרים לא ישכב כי אם באחד ויש בני אדם משימים אבן תחת מראשותיהם, זכר למה שנאמר: ויקח מאבני המקום (בראשית כח, יא) שראה החורבן (מרדכי דמועד קטן). כתב הכל בו (סי' סב כו.) ה"ר שמואל מאויר"א היה מחמיר על עצמו לשכב מוטה על הארץ ובהגהות מרדכי דמועד קטן (סי' תתקלד) כתוב יש בני אדם משימים אבן תחת ראשם ליל תשעה באב ורמז לדבר (בראשית כח יא) ויקח מאבני המקום ובית המקדש ראה דכתיב (שם פסוק יז) מה נורא המקום הזה וחורבן ראה ממעשה הגאונים מצאתי עכ"ל: מיהו עוברות שאינן יכולין להצטער, אינן חייבות בכל אלה (תוספות).

וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בת"ב בכל מה שאפשר.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנו

ליל ת"ב שחל באחד בשבת, כשרואה הנר אומר: בורא מאורי האש; ואין מברך על הבשמים. ובליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס ואינו מברך, לא על הנר ולא על הבשמים. כתב בה"ג (הל' קדוש יג ע"ד) אע"ג דקיי"ל (עיי' ברכות כז): מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת

ואומר הבדלה על הכוס אם חל תשעה באב באחד בשבת לא יבדיל מבעוד יום וכו'. דברי בה"ג וטענות הרמב"ן (תורת האדם מהדו' שעוועל עמ' רס) עליו והכרעת הרא"ש הכל כתוב באורך בפסקים בסוף מסכת תעניות (סי' מ) ולא ראיתי להאריך בו וכתב הרא"ש שנהגו העם כדברי הלכות גדולות וכן כתב סמ"ק (סי' צו עמ' ס) והכי נקטינן: [...] וגם סמ"ק (שם) כתב שמברך בורא מאורי האש וכן כתב הרב דוד אבודרהם (עמ' רנו) אין מבדילין על הכוס עד מוצאי תשעה באב ואין מריחין עצי בשמים מפני שבלייל תשעה באב אין לעשות נחת רוח אבל מברכין על האור קודם שקורין איכה וכן כתב בה"ג עכ"ל וכן נהגו העולם:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנו

בתשעה באב אומר בבונה ירושלים: נחם ה' אלהינו את אבלי ציון

וכו', וזה לשון הריטב"א בתשובה (סי' סג) לענין נחם בתשעה באב דעתי דכיון דמשום המאורע אמרינן ליה על פי הירושלמי אומרו בכל תפלותיו ערבית שחרית ומנחה ככל מעין המאורע שבכל מקום אלא שבערבית ושחרית שהוא כמי שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה אומרים רחם ולמנחה אומרים נחם שדומה למי שנקבר מתו ומכל מקום שלח צבור אינו אומרו אלא במנחה כמו שנהגו עכ"ל: הגה: והמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפלת מנחה של תשעה באב, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה (רוקח ואבודרהם) ומ"ש דאיכא דוכתי דנהיגי למימר ערבית ושחרית רחם ובמנחה נחם. כתב הכל בו (שם) שכן נהגו הראשונים אמנם ה"ר שמואל מאויר"א היה אומר נחם בין ביום בין בלילה והעולם נוהגים עכשיו שלא לאמרו אלא במנחה. כתב הרב דוד אבודרהם בתפילת החול (עמ' קיא) בשם הרב גרשום ב"ר שלמה שאם טעה ולא הזכירו במקום הנהוג שיאמר אותה בהודאה שהוא מקומו המיוחד לו מן הדין ואם לא נזכר עד שהשלים תפילתו אינו חוזר ומתפלל משום דקיי"ל בפרק במה מדליקין (שבת כד.) כי בימים שאין בהם קרבן מוסף אם טעה ולא אמר מעין המאורע אין מחזירין אותו: מי שאכל בת"ב, יאמר נחם בברכת המזון (מהרי"ל). **ועננו בשומע תפלה; ואם לא אמר לא זה ולא זה, אין מחזירין אותו.** ומ"ש יחיד אומר עננו בשומע תפילה ושליח צבור בין גואל לרופא כמו בשאר תעניות. כן כתבו הגהות מיימוניות (שם) ודלא כר"י הלוי (עיי' ראבי"ה סו"ס תתצ) שהנהיג שלא לאמרו משום שתם תפילתו:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ט

בתשעה באב לעת ערב הציטו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי דהא עשירי גופיה חומרא יתירה הוא והא קמן חזינן דאפילו ביום עשירי גופיה אקילינן בעובדא דרבינו יעבץ (או"ז ח"ב סי' תמ) ואם כן אחד עשר מגזין לנו אבל שלא לאכול בשר ולשתות יין ליל מוצאי תשעה באב נ"ל דיש ג"כ למנוע כהאי גוונא למי שנוהג שלא לאכול במוצאי תשעה באב דאין זה משום חומרא דרבי יוחנן בן זכאי דבו נשרף ההיכל דאפילו מי שאוכל ביום עשירי בשר יש שנמנעים במוצאי תשעה באב משום חומרא דתענית ואבילות של יום ושייך לבין המצרים: הגה: ויש מחמירין עד חצות היום ולא יותר (הגהות מיימוני); אם חל תשעה באב בשבת ונדחה ליום א', מותר לאכול בשר ויין יום ב', אבל בלילה אסור מפני אבילות של יום (מהרי"ל).

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ"ט

ס"א

אם חל תשעה באב במוצאי שבת, אין אומרים צדקתך במנחה בשבת. הגה: ומבדילין בלילה בתפלה כשאר מוצאי שבת (הגהות מרדכי הלכות ט' באב), ואם שכח מלהבדיל ע"ל סי' רצ"ד (סעיף ג'); ומתפללים בנחת ודרך כבי כאבלים וכן עושים בקריאת איכה (הגהות מיימוני), ובכל איכה מגביה קולו יותר (מהרי"ל), וכשמגיע החזן לפסוק: השיבנו, אומרים אותו הקהל בקול רם, ואח"כ מסיים החזן וחוזר הקהל ואומרים: השיבנו, בקול רם, וכן החזן (הגהות מיימוני).

ס"ב

בליל תשעה באב (מתפללים ערבית ואומרים איכה וקניות) (הגהות מיימוני ומהרי"ל); **ואומר אחר קניות ואיכה, והעולם לא נהגו לברך כלל על שום מגילה חוץ ממגילת אסתר: סדר קדושה, ומתחיל מואתה קדוש, ומ"ש ועוד דלא שייך לומר ואני זאת בריתי שהכל בטלים בו. פירוש מדברי תורה וכן כתבו הגהות מיימוניות (מנהגי ת"ב שבסוף ה' תעניות) מדלג ואני זאת בריתי עד ואתה קדוש וטעמא משום דאסור בדברי תורה ולא שייך לומר לא ימושו מפני: ואם חל במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם.** ומ"ש שאין אומרים ויהי נועם (תהלים צ"ז - סוף צא). כך מצאתי במרדכי ישן ונתן טעם משום דמקום שלא נהגו לעשות מלאכה בתשעה באב אין עושין (פסחים נד); ותו דאיברי מועד (איכה א טו) וסמ"ק (סי' צו עמ"ס) כתב שהטעם לפי שהוסד על הקמת המשכן ועתה אין

לאמרו ביום שנחרב הגה: ולא למנצח בנגינות ולא ויתן לך (כל בו), ומסירין הפרוכת מלפני הארון על שם בצע אמרתו (איכה ב, יז) (מנהגים).

ס"ג

ליל תשעה באב ויומו, יושבים בבית הכנסת לארץ כתב אבי העזרי (סי' תתצ) ליל תשעה באב חולצין מנעליהם וכו' ויושבים לארץ כאבלים. כן כתבו הגהות מיימון (מנהגי ת"ב) גרסינן בגמרא (תענית ל.) כל מצות הנהגות באבל נהגות בתשעה באב לכן נראה למהר"מ (הל' שמחות סי' סד) מנהג צרפתים שאין יושבין על גבי ספסלים עד תפילת המנחה דומיא דאבל שיושב על גבי קרקע כל שבעת ימי אבלו עכ"ל: **עד תפלת מנחה** (ועכשיו נהגו לישב על ספסליהם מיד אחר שיצאו מבה"כ שחרית, ומאריכין עם הקינות עד מעט קודם חצות). **אין מדליקין נרות בלילה, כי אם נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה.** ומ"ש ואין מדליקין נרות רק נר אחד לומר לאורו איכה וקינות. כתב הרא"ש בסוף תעניות (סי' לז) שזה מנהג כשר הוא כדאמרינן באיכה רבתי (פרשה א אות א פרשה ג אות י) שאמר הקב"ה למלאכי השרת בשעת חורבן מלך בשר ודם כשהוא אבל מה עושה אמרו לו מכבה את הפנסים שלו אמר להם אף אני אעשה כן שנאמר (יואל ב' י, ד טז) שמש וירח קדרו וכן כתבו הגהות מיימוניות (פ"ה הי"א אות א) וכן כתב המרדכי במועד קטן (סי' תתצה) בשם הר"ם (שם סי' נג):

ס"ד

אין אומרים תחנון (ולא סליחות) (הגהות אשירי) בת"ב, ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד. וזה לשון הגהות מיימון (שם דפו' קושטא) אין אומרים תחינות ולא והוא רחום ולא אל ארך אפים אפילו חל להיות ביום חמישי וראבי"ה (סי' תתצ) כתב שיש לומר אל ארך אפים אפילו חל להיות בשאר ימות החול שלא בשני ובחמישי וכן נוהגים ביש מקומות עד כאן ובהגהות מיימון החדשות (מנהגי ת"ב) כתוב דברי אבי העזרי בלשון הזה יש לומר אל ארך אפים וכן נוהגים ביש מקומות אם חל בחמישי עד כאן. כתבו הגהות אשירי" (שם) כבר נהגו אבותינו בכל המקומות שאין אומרים סליחות בתשעה באב משום דאיקרי מועד ומצוה עלינו לקיים מנהג אבותינו עכ"ל: **הגה:** וקורין בתורה כי תוליד בנים, והקורא אומר ברוך דיין האמת דקתני לאו אקורא קינות קאי אלא אקורא בתורה כדפרישית וכן נהגו העולם שהעולה לקרות קודם שיברך ברכת התורה אומר ברוך דיין האמת:

ומפטרין בירמיה אסוף אסיפם. ומ"ש רבינו ומוציאין ספר תורה וקורין שלשה בפרשת ואתחנן (דברים ד כה - מ) ומפטיר אסוף אסיפם (ירמיה ח יג - ט כג). הכי אמר אביי בפרק בני העיר (לא:):

ומ"ש שקורין שלשה ומפטיר [הוא] השלישי. פלוגתא דתנאי בפרק הקורא עומד (מגילה כב:): והלכה כרבי יוסי דסבר הכי. כתב הכל בו (שם) המפטיר בין בשחרית בין במנחה מברך לפניו ברכה אחת ושלש לאחריה שאינו אומר על התורה רק מסיים מגן דוד וכן בכל שאר התעניות שלא נתקנה ברכה על התורה רק לשבתות וימים טובים שמזכירין בהם ענין היום ומודים השם על המתנה הנכבדת שנתן לנו מאותם הימים עכ"ל:

וכל הקדישים שאומרים אחר איכה עד שיוצאים למחר מב"ה, אין אומרים תתקבל. ומ"ש ואומר קדיש בלא תתקבל. כן כתבו הגהות מיימון (שם) ונתנו טעם לפי שכבר אמר באיכה (ג ח) שתם תפילתי אבל קודם קריאת קינות אומר קדיש כולו כבשאר ימות השנה ויש מקומות שאין מדלגין תתקבל אלא בלילה אחר תפילה אבל בשחרית אומרים אותו לפי שכבר סלקו וסיימו לומר קינות ואומרים קצת פסוקי נחמות בסופו עכ"ל: ואין אומרים אל ארך אפים (טור ומנהגים), ולא למנצח (מנהגים), ולא פטום הקטורת (מרדכי). ואין צריך לשנות מקומו בתשעה באב. ומ"ש רבינו ומוציאין ספר תורה וקורין שלשה בפרשת ואתחנן (דברים ד כה - מ) ומפטיר אסוף אסיפם (ירמיה ח יג - ט כג). הכי אמר אביי בפרק בני העיר (לא:): ומ"ש שקורין שלשה ומפטיר [הוא] השלישי. פלוגתא דתנאי בפרק הקורא עומד (מגילה כב:): והלכה כרבי יוסי דסבר הכי. כתב הכל בו (שם) המפטיר בין בשחרית בין במנחה מברך לפניו ברכה אחת ושלש לאחריה שאינו אומר על התורה רק מסיים מגן דוד וכן בכל שאר התעניות שלא נתקנה ברכה על התורה רק לשבתות וימים טובים שמזכירין בהם ענין היום ומודים השם על המתנה הנכבדת שנתן לנו מאותם הימים עכ"ל:

ס"ה

בשעת הקינות אסור לספר דבר ולציאת חוץ צמח¹⁷ - גם סיפר לי
החכם הר"י כהן נר"ו, משם הרב ז"ל הרח"ו, שלא היו חכמי אותו הדור מניחין אותו לומר בט"ב, אותה קינה שכתובה איכה חשכה אור הלבנה, שבה סוד התורה היש מוציא לאורה ומי הוא זה אשר הדור יגין בשבילו וכו', כל זמן שהיה הרב בצפת, כי אז היה בדורו של הרב זלה"ה, שהיה יודע בסודות התורה והיה ראוי שהדור מגין עליו והיה ראוי אח"כ להוסיף דברים שנפלאו ונעלמו, המה סודות בפטירתו בנשיקה, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל;

וכל שכן שלא לשיח עם עובד כוכבים (ונוהגין לומר קצת נחמה אחר הקינות לפסוק בנחמה) (הגהות מיימוני).

ס"ו

אם יש אבל בעיר, הולך בלילה לבית הכנסת וגם ביום עד שיגמרו הקינות.

ס"ז

אם יש תינוק למול מהר"ן זלה"ה נלע"ד מה שארז"ל עתיד הקב"ה שיעשה לנו מועד בט"ב כמ"ש קרא עלי מועד כמו שבזמן שהיה בה"מ קיים. והנה ארז"ל בתענית לא היה י"ט לישראל כט"ז באב וכיה"כ וכו' ונלע"ד שזה סוד כאשר תמנה הו' שמות הוי"ה טדה"ד כוזה מצפ"ץ אל"ף למ"ד ה"ה יו"ד מ"ם אדני ס"ה ע"ה תשמ"ח וז"ס אז תשמ"ח בתולה במחול וגם והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם כנוכר בדרז"ל ואז ותשמע ושמחת ירושלים למרחוק ומה שהיה בזמן הגלות עת צרה היא ליעקב ויעקב הקטן אז בזמן הגאולה ב"ה נתגדל יעקב ותמלא שמחה היינו כשתכתוב יעקב מלא כזה יו"ד עי"ן קו"ף ביי"ת גימטריא שמחת ואז ימלא שחוק פינז בעת שיהי' יעקב מלא ויהיה שמחת עולם על ראש"ם גימטריא ישראל בסוד יגל יעקב ישמח ישראל ואז ושמחת בחגך שט' באב לקרא מועד כנוכר ודע כי מזיווג בין המצרים יוצאים נשמת גרים עמוני ומואבי האסורים לבא בקהל ומ"ש במ"א שנשמת הגרים באים מזיווג הצדיקים בג"ע ר"ל שמהזיווג ההוא הוא מצד התעוררות התחתונים אז נכללים שש שבה בשש שבו אז הם נשמות חשובות הזיווג פב"פ אבל כשהוא אחר מיתתם אינו כ"א שעשוע שכינה לכן אינה אלא בסוד מל' לבד השוכנ' עליהם לכן ממל' נשמות לגרי' והבן זה, מלין אותו אחר שגומרים הקינות; ויש ממתנין למולו עד אחר חצות, והעולם נוהגין שלא למול עד אחר חצות אבל אין ממתנין עד זמן שאומרים נחמות וכתב הרוקח בסימן קי"ג שכן נוהגין בשפיר"א שאין מלין קודם חצות לפי שקודם חצות חל עדיין האבלות:

ומברכים ברכת המילה בלא בשמים ולענין הלכה נקטינן כדברי הגאונים והרי"ף והרמב"ם ז"ל לברך ברכת המילה בלא כוס ובט' באב אסא נמי לא מייתנין מטעמא דאין מברכין על הבשמים כשחל להיות במוצאי שבת ובשבעה עשר בתמוז ובשלישי בתשרי ובעשרה בטבת שהיולדת יכולה לשתות מברכין על הכוס

ותשתה ממנו היולדת והוא שתשמע הברכה ולא תפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס: ואם היולדת מצויה במקום המילה, יברך על הכוס ותשתה ממנו היולדת; והוא שתשמע הברכה ולא תפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס; ואם אינה שם, יברך על הכוס ויטעים לתינוקות.

ס"ח

בעל ברית לובש בגדים אחרים, אך לא לבנים ממש. הגה: ואבי הבן, והמוהל, והסנדק כולם נקראים בעלי ברית (ב"י) ומותרים ללבוש בגדי שבת לאחר שגמרו הקינות ובאין למול התינוק, אבל לא ילבשו לבנים (מהרי"ל).

ס"ט

ט' באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחץ, ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא.

ס"י

נוהגים שלא לשחוט ושלא להכין צורכי סעודה עד אחר חצות. העולם לא נהגו להמתין אלא עד חצות: הגה: והולכים על הקברות מיד כשהולכים מבית הכנסת (ב"י בשם תוס'), ואם אירע מת בט"ב אין אומרים צדוק הדין (תשב"ץ). כתבו התוספות בפרק ב' דתעניות (טז. ד"ה יוצאין) אהא דאמרינן ויוצאין לבית הקברות ביום תענית צבור מכאן נוהגים בכל מקום לילך לבית הקברות בתשעה באב שהרי תשעה באב הוי תענית צבור: כתב בתשב"ץ סימן תס"א שבימי רבינו יעקב סגן לויה מת אדם אחד בתשעה באב ולא הניח לומר עליו צדוק הדין משום דכתיב (איכה א טו) קרא עלי מועד:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקסב

ס"א

כל התענית שלא שקעה עליו חמה, דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית; ואם דעתו לאכול קודם לכן, אינו מתפלל ענו. הגה: מיהו נוהגין להתפלל ענו אע"פ שאין משלימין עד צאת

הכוכבים, וכן דעת מקצת רבוותא (תה"ד סימן קנ"ז); ונראה לי דדוקא ביחיד דאומר עננו בשומע תפלה, דבלאו הכי יכול להוסיף כמו שנתבאר לעיל סי' קי"ט, אבל ש"צ לא יאמר עננו אא"כ משלימין, וכן נוהגין. במנחה קורין ויחל (שמות לב יא - יד, לד א - י) ומפטירין דרשו (ישעי' נה ו - נו ח) וכו'. הרב דוד אבודרהם (עמ' רנז) סתם שמפטירין שובה (הושע יד ב): ואומר נחם בונה ירושלים. כבר נתבאר משפטו בסימן תקנ"ז ומשפט עננו יתבאר בסימן תקס"ה ותקס"ו.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף ד

לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד. ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת, מותר בשתי השבתות, בין שקודם התענית בין שאחריו. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ויום ו'. ולאחר התענית מותר מיד כרבי מאיר וכו'. בפרק בתרא דתעניות (כט: ל.) אסור לספר ולכבס מראש חדש עד התענית דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד אמר רבא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואמר רבא הלכה כרבי מאיר ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמועינן הלכה כרבי מאיר הוה אמינא אפילו מראש חדש קמ"ל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואי אשמועינן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל הוה אמינא אפילו לאחריו קמ"ל הלכה כרבי מאיר: צמח - שמעתי בדמשק ששאלו להרח"ו ז"ל, למה אומרים ברכת הלבנה במוצאי תשעה באב, והשיב לי לבשר ללבנה ולישראל, כי כשנחרבה הבית וגלו, הרי הם עתידין להתחדש כמותה, הרי ישראל והשכינה עתידין להתחדש, וזהו בשורה אז. וגם כי בט' באב נולד משיח. בט"ב אין לומר כל צרכי, שאז אסורים הכל בנעילת הסנדל: (פע"ח)

דברי מוסר ותנחומין.

אחה נהי על הגלות המרה הזאת, ומתי ניגאל מצרת הצורר את עמינו הדל והנבדל ?

הלוא א"ז חישבנו וכי עיניתנו לעולם, אין מציל ואין מושיעה, עינינו עקורות.

דברי נביאים התקיימו וחרב האויב שחט בנו ומדמעות פנינו עכורות. איה שורפים ואן משרתים קדושים נאנחים תקופות מוקרות.

שנה בשנה, מאה במאה, יונה נבתרה ושפות זרות חלקות פיות צוחקות. דור שאין בו עם צדיק, חדל מהיות והויו"ת לא מכוונות. קול בכיה עולה תורה ומצוות נעדרות ומאי חקוקות.

אמת ושקר הלכו יחדיו ביאוש ולאין העולם אנו צופים. ברוך שאמר והיה העולם להבא והלאה אנו מצפים. מחנפים ומלבינים דאגים ואחיתופלים מצפצפים.

עני עם דל זועק אבי אבי ואין מענה אלא לפידים בווערים. תאוות עגל זהב וכסף לא משתנות הלילות מתחבאים. אנא ועד אנה עד הרשעים מחטיאי בורות ובורים.

עד מתי אבי

אד מתי אבי

הד בלא אבי

ועינינו בך תלויות כי אין מנחם הבעל און
אלא אתאנו לחלות רחמיך **שילה** ויגון

